

КЛЮЧОВА ТЕМА¹

Стаття 6 (кримінальний аспект)

Проведення судових засідань у режимі відеоконференції

(Останнє оновлення: 31.08.2024)

Вступ

До цього часу Суду не доводилося часто розглядати питання, пов'язані із судовими засіданнями, що проводяться у режимі відеоконференції, з точки зору права на справедливий суд згідно зі статтею 6 Конвенції. Водночас практика Суду містить деякі керівні принципи в цьому контексті.

Основні принципи практики Суду щодо участі обвинуваченого у судовому засіданні, що проводиться в режимі відеоконференції, викладено в рішенні у справі *«Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy)*, 2006, § 67:

- участь обвинуваченого у провадженні в режимі відеоконференції як така не суперечить Конвенції;
- водночас застосування цього заходу в кожному конкретному випадку повинно слугувати законній меті; і
- порядок надання свідчень повинен бути сумісним з вимогами дотримання належної правової процедури, викладеними у статті 6 Конвенції.

У своїй судовій практиці Суд послідовно застосовував зазначені вище принципи. Водночас він підкреслив потребу в забезпеченні належних процесуальних гарантій. Зокрема, Суд постановив, що обвинувачений повинен мати змогу стежити за перебігом провадження та бути заслуханим без технічних перешкод, а також мати ефективний та конфіденційний зв'язок з адвокатом (*«Григор'євських проти Росії» (Grigoryevskikh v. Russia)*, 2009, § 83).

«Законні цілі» проведення судових засідань у режимі відеоконференції

У рішенні у справі *«Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy)*, 2006, щодо участі члена мафії в засіданні апеляційного суду в режимі відеоконференції у зв'язку з його перебуванням під особливим режимом позбавлення волі, Суд постановив, що участь заявника в засіданнях апеляційного суду в режимі відеоконференції переслідувала законні цілі згідно з Конвенцією: запобігання безладу, запобігання злочинності, а також захист свідків і жертв злочинів з точки зору їх права на життя, свободу та безпеку (§ 72).

У рішенні у справі *«Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy)*, 2006, Суд також дійшов висновку, що законною метою під час судового провадження є дотримання вимоги розгляду впродовж «розумного строку». На думку Суду, проведення судового засідання в режимі відеоконференції також мало на меті скорочення затримок, спричинених переміщенням осіб, які перебувають під вартою, а отже, спрощення та прискорення кримінального провадження (*там само*).

¹ Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

У рішенні у справі *«Альппі проти Фінляндії» (Alppi v. Finland)* (ухв.), 2023, §§ 21-22, Суд постановив, що проведення судового засідання в режимі відеоконференції слугувало законній меті зменшення ризику поширення COVID-19.

Втім, з практики Суду випливає, що ухвалюючи рішення про участь обвинуваченого в судових засіданнях у режимі відеоконференції, національні органи влади зобов'язані надавати достатнє обґрунтування цього рішення. У рішенні у справі *«Медведєв проти Росії» (Medvedev v. Russia)*, 2017, § 30, Суд зазначив, що заявник, який відбував покарання у виді позбавлення волі в Москві, не міг особисто взяти участь в засіданні апеляційного суду в Москві, і що Уряд не обґрунтував рішення організувати участь заявника в засіданні в режимі відеоконференції замість того, щоб забезпечити його присутність у залі суду.

Присутність у суді

Судові засідання в суді першої інстанції:

Суд до цього часу не розробив конкретних принципів щодо проведення судових засідань у режимі відеоконференції у судах першої інстанції. Проте в цьому контексті також застосовуються вищезазначені стандарти, розроблені у справі *«Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy)*, 2006 (*«Ашютто проти Італії» (Asciutto v. Italy)*, 2007, §§ 62-72). Крім того, в рішенні у справі *«Сахновський проти Росії» (Sakhnovskiy v. Russia)* [ВП], 2010, § 96, щодо засідання апеляційного суду в режимі відеоконференції, Суд зазначив, що виходячи з загального принципу, який базується на понятті справедливого судового розгляду, особі, яку обвинувачують у вчиненні кримінального правопорушення, повинно бути надане право бути присутньою на судовому засіданні в суді першої інстанції. Дійсно, згідно з практикою Суду, в деяких випадках участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції може бути заходом, що забезпечує ефективну участь у провадженні (*«Біволару проти Румунії (№ 2)» (Bivolaru v. Romania (no. 2))*, 2018, §§ 138-139 і 144-145; *«Дейкхайзен проти Нідерландів» (Dijkhuizen v. the Netherlands)*, 2021, § 56).

Потрібно також враховувати, що загальне тлумачення статті 6 гарантує право обвинуваченої особи на ефективну участь у кримінальному провадженні (*«Муртазалієва проти Росії» (Murtazaliyeva v. Russia)* [ВП], 2018, § 91). Як правило, це включає, *inter alia*, її право не лише бути присутньою на судовому засіданні, але й слухати та стежити за провадженням. Відповідно, погана акустика в залі суду та проблеми зі слухом можуть призводити до виникнення питань відповідно до статті 6 (*«Стенфорд проти Сполученого Королівства» (Stanford v. the United Kingdom)*, 1994, §§ 26 і 29).

Судові засідання в апеляційному суді:

Суд розглядав низку справ, що стосувалися апеляційного провадження в режимі відеоконференції (*«Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy)*, 2006; *«Сахновський проти Росії» (Sakhnovskiy v. Russia)* [ВП], 2010; *«Шулепов проти Росії» (Shulepov v. Russia)*, 2008; *«Медведєв проти Росії» (Medvedev v. Russia)*, 2017; *«Слащев проти Росії» (Slashchev v. Russia)*, 2012; *«Альппі проти Фінляндії» (Alppi v. Finland)*, 2023).

В рішенні у справі *«Григор'євських проти Росії» (Grigoryevskikh v. Russia)*, 2009, Суд повторно зазначив, що стаття 6 не завжди передбачає право бути присутнім у суді особисто, навіть якщо апеляційний суд має повну юрисдикцію для розгляду справи з точки зору фактів і права (§ 77). Отже, Суд підкреслив, що використання засобів відеоконференції *per se* не становить порушення статті 6.

Суд зазначив, що фізична присутність обвинуваченого в залі суду є вкрай бажаною, проте не є самоціллю. Навпаки, вона слугує вищій меті забезпечення справедливості провадження в цілому (*«Голубєв проти Росії» (Golubev v. Russia)* (ухв.), 2006).

У деяких справах Суд окремо не розглядає питання про те, чи було порушено право бути присутнім на судовому засіданні внаслідок забезпечення участі в засіданні в режимі відеоконференції. Наприклад, у рішенні у справі *«Григор'євських проти Росії» (Grigoryevskikh v. Russia)*, 2009, § 94, Суд дійшов висновку, що скарга щодо проведення засідання апеляційного суду в режимі відеоконференції значною мірою збігалася зі скаргою щодо відсутності юридичної допомоги на засіданні апеляційного суду. Тому Суд не вважав за необхідне окремо розглядати питання про те, чи в обставинах цієї справи участь заявника в засіданні апеляційного суду в режимі відеоконференції відповідає положенням статті 6 (див. також рішення у справі *«Ічетовкіна та інші проти Росії» (Ichetovkina and Others v. Russia)*, 2017, § 45).

У рішенні у справі *«Альппі проти Фінляндії» (Alppi v. Finland)* (ухв.), 2023, §§ 18-24, Суд підкреслив той факт, що апеляційний розгляд справи, в якому один з трьох суддів (котрий перебував на карантині у зв'язку з COVID-19) брав участь у режимі відеоконференції, по суті, був пов'язаний скоріше з юридичними питаннями технічного характеру, які стосувалися винесення вироку в ситуації, коли вину заявника вже було встановлено. Отже, Суд відхилив скаргу заявника щодо порушення пункту 1 статті 6 як явно необґрунтовану.

Право на юридичну допомогу

Згідно з практикою Суду, реалізація права на юридичну допомогу набуває особливого значення, якщо заявник спілкується із залом суду в режимі відеоконференції (*«Григор'євських проти Росії» (Grigoryevskikh v. Russia)*, 2009, § 92):

- У кількох справах Суд постановив, що інтереси правосуддя вимагали, щоб задля забезпечення справедливого розгляду справи заявники, які брали участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції, були представлені адвокатом, особливо якщо у засіданні брав участь представник прокуратури (*«Шулепов проти Росії» (Shulepov v. Russia)*, 2008, §§ 34-36; *«Слащев проти Росії» (Slashchev v. Russia)*, 2012, §§ 57-58; *«Григор'євських проти Росії» (Grigoryevskikh v. Russia)*, 2009, § 92);
- У рішенні у справі *«Сахновський проти Росії» (Sakhnovskiy v. Russia)* [ВП], 2010, Суд підкреслив необхідність забезпечення належних умов і часу для консультацій з адвокатом, якщо обвинувачений бере участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції (для порівняння див. рішення у справі *«Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy)*, 2006, і *«Голубев проти Росії» (Golubev v. Russia)* (ухв.), 2006, у яких адвокати заявників були присутні у залі суду);
- У цьому контексті Суд також постановив, що право обвинуваченого на спілкування зі своїм адвокатом, не побоюючись бути підслуханим третьою стороною, є однією з головних вимог справедливого судового розгляду згідно з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 Конвенції. Якби адвокат не мав змоги розмовляти зі своїм клієнтом і отримувати конфіденційні вказівки без нагляду, його допомога втратила б майже всю практичну цінність, тоді як метою Конвенції є захист прав, які є придатними для реалізації на практиці та ефективними (*«Сахновський проти Росії» (Sakhnovskiy v. Russia)* [ВП], 2010, §§ 97, 102 і 104; *«Медведев проти Росії» (Medvedev v. Russia)*, 2017, § 30; *«Дзгарія проти Італії» (Zagaria v. Italy)*, 2007).

Варті уваги приклади

- *«Сахновський проти Росії» (Sakhnovskiy v. Russia)* [ВП], 2010 — відсутність особистого спілкування до початку судового засідання в суді касаційної інстанції із захисником на безоплатній основі, який повинен був здійснювати його захист на основі доводів іншого захисника (порушення статті 6);

- *«Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy)*, 2006 — обвинувачений брав участь в засіданні апеляційного суду в режимі відеоконференції (відсутність порушення статті 6);
- *«Голубєв проти Росії» (Golubev v. Russia)* (ухв.), 2006 — обвинувачений стежив за перебігом апеляційного провадження за допомогою режиму відеоконференції; він не просив про особисту присутність і не заперечував проти проведення засідання за допомогою режиму відеоконференції; на засіданні були присутні два адвокати (явно необґрунтовано);
- *«Грігор'євських проти Росії» (Grigoryevskikh v. Russia)*, 2009 — під час засідання апеляційного суду заявнику не було надано юридичну допомогу; заявник також скаржився на те, що порушення слуху завадило йому взяти участь в засіданні апеляційного суду і належним чином захищати себе, особливо з огляду на режим відеоконференції, в якому розглядалась його апеляційна скарга (порушення статті 6);
- *«Хачапурідзе і Хачідзе проти Грузії» (Khachapuridze and Khachidze v. Georgia)**, 2024 — заявники були видалені із зали судового засідання, у якому вони брали участь у режимі відеоконференції, за поведінку і висловлювання, що порушували порядок. Їх продовжували представляти їхні адвокати. З огляду на те, що заявники брали участь у засіданні дистанційно, суд першої інстанції мав більше можливостей для припинення порушення порядку заявниками, без видалення їх цілком із зали судового засідання (наприклад, вимкнувши їм звук). У зв'язку з цим Суд вважає, що суд першої інстанції не навів достатніх підстав для повного видалення заявників на весь час незавершеного судового розгляду (порушення статті 6).

Повторення загальних принципів

- *«Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy)*, 2006, § 67;
- *«Сахновський проти Росії» (Sakhnovskiy v. Russia)* [ВП], 2010, §§ 94-98; див. також рішення у справі *«Медведєв проти Росії» (Medvedev v. Russia)*, 2017, § 24.

Публічність

Судові засідання в режимі відеоконференції можуть порушувати питання щодо необхідності в забезпеченні публічного характеру судового провадження. Згідно з практикою Суду, судовий розгляд відповідає вимозі публічності лише у випадку, якщо широка громадськість має змогу отримати інформацію про дату та місце проведення судового розгляду і якщо представники громадськості мають вільний доступ до цього місця. У багатьох випадках ці умови буде виконано за рахунок самого факту проведення засідання у звичайній залі суду, достатньо великій, щоб вмістити глядачів. Втім, проведення судового розгляду у приміщеннях, до яких широка громадськість у принципі не має доступу, замість звичайної зали суду, становить перешкоду для виконання вимоги щодо публічності судового розгляду. У такому випадку Держава зобов'язана вживати компенсаційних заходів, щоб гарантувати належне інформування громадськості та засобів масової інформації про місце проведення засідання та надання їм реального доступу до цього місця (*«Ріпан проти Австрії» (Riepan v. Austria)*, 2000, § 29; *«Хумматов проти Азербайджану» (Hummatov v. Azerbaijan)*, 2007, § 144).

Якщо провадження ведеться дистанційно, можуть також поставати питання щодо доступу до матеріалів справи та розкриття доказів. Суд постановив, що обвинуваченому не обов'язково надавати безпосередній доступ до матеріалів справи, оскільки достатньо, щоб про матеріали справи його інформували його представники (*«Кремцов проти Австрії» (Kremzow v. Austria)*, 1993, § 52). Проте обмежений доступ обвинуваченого до матеріалів справи не повинен перешкоджати наданню обвинуваченому доступу до доказів перед початком судового розгляду і можливості коментувати їх через свого адвоката у вигляді усних подань (*«Оджалан*

проти Туреччини» (Öcalan v. Turkey) [ВП], 2005, § 140). Якщо обвинуваченому було дозволено захищати себе особисто, відмова в доступі до матеріалів його справи прирівнюється до порушення його прав на захист («*Фуше проти Франції» (Foucher v. France)*, 1997, §§ 33-36). Для того, щоб сприяти здійсненню захисту, обвинуваченому не можна перешкоджати в отриманні з матеріалів справи копій документів, що стосуються справи, або у веденні та використанні будь-яких нотаток («*Расмуссен проти Польщі» (Rasmussen v. Poland)*, 2009, §§ 48-49; «*Моїсєєв проти Росії» (Moiseyev v. Russia)*, 2008, §§ 213-218; «*Матюєк проти Польщі» (Matyjek v. Poland)*, 2007, § 59; «*Селезньов проти Росії» (Seleznev v. Russia)*, 2008, §§ 64-69).

Що стосується електронних файлів та розкриття електронних даних, важливо забезпечити стороні захисту можливість брати участь у встановленні критеріїв для визначення того, які саме матеріали можуть бути релевантними для розкриття («*Сігурдур Еїнарссон та інші проти Ісландії» (Sigurður Einarsson and Others v. Iceland)*, 2019, § 90; див. також «*Рук проти Німеччини» (Rook v. Germany)*, 2019, §§ 67 і 72). Крім того, що стосується ідентифікованих або помічених даних, будь-яка відмова в дозволі стороні захисту здійснювати подальші пошуки таких даних буде в принципі викликати питання щодо положення про надання належних засобів для підготовки захисту («*Сігурдур Еїнарссон та інші проти Ісландії» (Sigurður Einarsson and Others v. Iceland)*, 2019, § 91).

Спосіб, у який обвинувачений бере участь у судовому засіданні у режимі відеоконференції, також може мати значення з точки зору права на справедливий суд. Наприклад, Суд постановив, що було б складно узгодити поведження, що принижує гідність обвинуваченого, під час судового провадження з поняттям справедливого судового розгляду, враховуючи важливість принципів рівності сторін, презумпції невинуватості та довіри, яку суди в демократичному суспільстві повинні викликати у громадськості і насамперед в обвинуваченого («*Ярослав Белоусов проти Росії» (Yaroslav Belousov v. Russia)*, 2016, § 147).

Суміжна (але відмінна) тема

- «*Ходорковський та Лебедєв проти Росії» (№ 2) (Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia (no. 2))*, 2020: §§ 506-507, 511-512: допит свідків, які проживали за кордоном, в режимі відеоконференції (§§ 506-507 і 511-512): порушення пункту 1 і підпункту «d» пункту 3 статті 6.

Додаткові посилання

Інші ключові теми:

- Нез'явлення свідків та інші обмеження права на допит свідків
- Доступ до адвоката
- Презумпція невинуватості
- Вичерпання національних засобів правового захисту/дотримання правила чотирьох місяців (передчасні висловлювання щодо вини)
- Відмова від гарантій справедливого судового розгляду

Широкий контекст:

Дослідження

- Справедливий судовий розгляд: Забезпечення права на справедливий суд під час пандемії коронавірусу: дистанційне кримінальне провадження
- Благодійна організація Transform Justice: Обвинувачені в режимі відеоконференції: конвеєрне правосуддя чи революція в наданні доступу?

- Міністерство юстиції Великої Британії: [Пілотний проєкт «Віртуальний суд»: оцінка результатів](#)
- Міжнародна платформа дистанційного судочинства [Remote Courts Worldwide](#)

Порівняльна судова практика

- [Рішення Верховного Суду Канади](#)
- [Рішення Високого Суду Англії та Вельсу](#) (Палата з розгляду сімейних справ) від 05 травня 2020 року

Міжнародне право

- Статті 9 і 10 [Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах](#) (проведення допиту свідків або експертів шляхом відеоконференції або телефонної конференції)
- Статті 10 і 11 [Конвенції про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу](#) (заслуховування свідків або експертів шляхом відеоконференції або телефонної конференції)
- [Резолюція Ради Європейського Союзу від 23 листопада 1995 року про захист свідків у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю](#) (свідкам повинна бути надана можливість надання свідчень за допомогою аудіовізуальних засобів)
- Статті 18 і 24 [Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності](#) (заслуховування свідків або експертів за допомогою відеозв'язку)
- Статті 32 і 46 [Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції](#) (заслуховування свідків та експертів за допомогою відеозв'язку)

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідна справа:

- *«Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy)*, № 45106/04, ЄСПЛ 2006-XI (витяги) (відсутність порушення статті 6).

Інші справи за статтею 6:

- *«Стенфорд проти Сполученого Королівства» (Stanford v. the United Kingdom)*, 23 лютого 1994 року, серія А № 282-А (відсутність порушення статті 6);
- *«Голубєв проти Росії» (Golubev v. Russia)* (ухв.), № 26260/02, 09 листопада 2006 року (неприйнятно — явно необґрунтовано);
- *«Ашютто проти Італії» (Asciutto v. Italy)*, № 35795/02, 27 листопада 2007 року (неприйнятно — явно необґрунтовано);
- *«Дзагарія проти Італії» (Zagaria v. Italy)*, № 58295/00, 27 листопада 2007 року (порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- *«Шулепов проти Росії» (Shulepov v. Russia)*, № 15435/03, 26 червня 2008 року (порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- *«Григор'євських проти Росії» (Grigoryevskikh v. Russia)*, № 22/03, 09 квітня 2009 року (порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- *«Сахновський проти Росії» (Sakhnovskiy v. Russia)* [ВП], № 21272/03, 02 листопада 2010 року (порушення пункту 1 статті 6, взятого в поєднанні з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 у провадженні в цілому);
- *«Слащев проти Росії» (Slashchev v. Russia)*, № 24996/05, 31 січня 2012 року (порушення пункту 1 статті 6, взятого в поєднанні з підпунктом «с» пункту 3 статті 6 у провадженні в цілому);
- *«Геннадій Медведєв проти Росії» (Gennadiy Medvedev v. Russia)*, № 34184/03, 24 квітня 2012 року (відсутність порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- *«Медведєв проти Росії» (Medvedev v. Russia)*, № 5217/06, 27 червня 2017 року (порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6);
- *«Ічетовкіна та інші проти Росії» (Ichetovkina and Others v. Russia)*, №№ 12584/05 і 5 інших, 04 липня 2017 року (порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 стосовно відсутності юридичної допомоги щодо чотирьох заявників; відсутність порушення пункту 1 і підпункту «с» пункту 3 статті 6 щодо інших заявників і відсутність потреби в окремому розгляді скарги щодо участі шляхом відеоконференції);
- *«Біволару проти Румунії (№ 2)» (Bivolaru v. Romania (no. 2))*, № 66580/12, 02 жовтня 2018 року (відсутність порушення пункту 1 статті 6);
- *«Муртазалієва проти Росії» (Murtazaliyeva v. Russia)* [ВП], № 36658/05, 18 грудня 2018 року (відсутність порушення пункту 1 і підпункту «b» пункту 3 статті 6);
- *«Дейкхайзен проти Нідерландів» (Dijkhuizen v. the Netherlands)*, № 61591/16, 08 червня 2021 року (відсутність порушення статті 6);
- *«Альппі проти Фінляндії» (Alppi v. Finland)* (ухв.), № 15736/22, 28 листопада 2023 року (неприйнятно — явно необґрунтовано).
- *«Хачапурідзе і Хачідзе проти Грузії» (Khachapuridze and Khachidze v. Georgia)**, №№ 59464/21 і 13079/22, 29 серпня 2024 року (порушення пункту 1 і підпунктів «с» та «d» пункту 3 статті 6)